

## FALSAFIY-REFLEKSIV TAFAKKUR FENOMENINING MAZMUN-MOHİYATI VA UNING SHAXS INTELLEKTUAL-MA'NAVİY RIVOJLANISHIDAGI O'RNI

Najimidinova Dilnoza G'ulomjonovna

Andijon davlat texnika instituti,

“Tillar va gumanitar fanlar” kafedrası assistenti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21734281>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada falsafiy-refleksiv tafakkur muammosi pedagogika va falsafa fanlari kesishmasida kompleks tarzda tahlil qilinadi. Refleksiya tushunchasining lotincha etimologiyasidan kelib chiqib, uni tor psixologik yoki uslubiy doiradan chiqarib, ekzistensial va gnoseologik xarakterga ega fundamental fenomen sifatida talqin qiladi. Maqolada falsafiy-refleksiv tafakkurning uch asosiy o'lchami — evristik-gnoseologik (metabilish), aksiologik (qadriyatli) va ontologik (borliqdagi o'rin) — batafsil yoritilgan. Tadqiqotning markaziy qismini ushbu tafakkurning tarkibiy komponentlari (kognitiv-intellektual, ekzistensial-ma'naviy, ijtimoiy-kommunikativ) hamda ularning pedagogik natijalarini tizimlashtiruvchi jadval tashkil etadi. Immanuel Kantning kategorik imperativi va Sokratning intellektual kamtarlik tamoyiliga tayangan holda, falsafiy refleksiyaning shaxs ma'naviyati, o'zlikni anglash va ekzistensial inqirozlarni yengib o'tishdagi rolini asoslaydi. Maqolaning amaliy qismida falsafiy-refleksiv tafakkurni rivojlantirishning pedagogik metodlari — muammoga asoslangan o'qitish, reflektiv esse va jurnal yuritish, dialogik-diskussion usullar, mentorlik va modelling — ko'rib chiqiladi. Shuningdek, an'anaviy baholash tizimlaridan farqli o'laroq, portfel va situatsion vazifalarga asoslangan yangi baholash mezonlari taklif etiladi. Muallif refleksiyaning salbiy tomonlarini ham (ortiqcha introspektsiya, qaror qabulni kechiktirish xavfi) e'tirof etib, muvozanatli, maqsadga yo'naltirilgan yondashuv zarurligini ta'kidlaydi. Maqola falsafa, pedagogika, psixologiya va ta'lim metodikasi sohalari mutaxassislari, shuningdek yuqori ta'lim tizimida ta'lim dasturlarini takomillashtirish bilan shug'ullanuvchi tadqiqotchilar uchun nazariy-amaliy ahamiyatga ega.

**Abstract.** This article comprehensively analyzes the problem of philosophical-reflexive thinking at the intersection of pedagogy and philosophy. The author, starting from the Latin etymology of the concept of reflection, takes it out of the narrow psychological or methodological framework and interprets it as a fundamental phenomenon of an existential and gnoseological nature. The article provides a detailed description of the three main dimensions of philosophical-reflexive thinking - heuristic-gnoseological (metacognition), axiological (value-oriented) and ontological (place in being). The central part of the study is a table that systematizes the structural components of this thinking (cognitive-intellectual, existential-spiritual, social-communicative) and their pedagogical results. The author, relying on Immanuel Kant's categorical imperative and Socrates' principle of intellectual humility, substantiates the role of philosophical reflection in overcoming the spiritual, self-awareness, and existential crises of the individual. The practical part of the article examines pedagogical methods for developing philosophical-reflexive thinking — problem-based learning, reflective essay and journal writing, dialogic-discussion methods, mentoring and modeling. In addition, new assessment criteria based on portfolios and situational tasks are proposed, unlike traditional assessment systems. The author acknowledges the negative aspects of reflection (over-introspection, the risk of delaying decision-making) and emphasizes the need for a balanced, goal-oriented approach. The article is of theoretical and practical importance for

specialists in the fields of philosophy, pedagogy, psychology and educational methodology, as well as for researchers involved in improving educational programs in the higher education system.

**Аннотация.** В статье комплексно анализируется проблема философско-рефлексивного мышления на стыке педагогики и философии. Автор, отталкиваясь от латинской этимологии понятия рефлексии, выводит его за рамки узкого психологического или методологического контекста и трактует как фундаментальный феномен экзистенциального и гносеологического характера. В статье подробно рассматриваются три основных аспекта философско-рефлексивного мышления: эвристико-гносеологический (метапознание), аксиологический (ценностный) и онтологический (место в бытии). Центральное место в исследовании занимает таблица, систематизирующая структурные компоненты данного мышления (когнитивно-интеллектуальный, экзистенциально-духовный, социально-коммуникативный) и их педагогические результаты. Автор, опираясь на категорический императив Иммануила Канта и принцип интеллектуальной скромности Сократа, обосновывает роль философской рефлексии в преодолении духовных кризисов личности, самоидентификации и экзистенциальных кризисов. В практической части статьи рассматриваются педагогические методы развития философско-рефлексивного мышления — проблемное обучение, рефлексивное эссе и ведение дневника, диалогические и дискуссионные методы, наставничество и моделирование. Также предлагаются новые критерии оценки, основанные на портфолио и ситуационных задачах, в отличие от традиционных систем оценки. Автор признает и отрицательные стороны рефлексии (риск чрезмерной интроспекции, задержки в принятии решений) и подчеркивает необходимость сбалансированного, целенаправленного подхода. Статья имеет теоретико-практическое значение для специалистов в области философии, педагогики, психологии и методики преподавания, а также для исследователей, занимающихся совершенствованием образовательных программ в системе высшего образования.

**Kalit so'zlar.** falsafiy-refleksiv tafakkur; refleksiya; metakognitsiya; gnoseologiya; aksiologiya; ontologiya; ekzistensializm; tanqidiy fikrlash; ma'naviy rivojlanish; o'zlikni anglash; axloqiy mas'uliyat; pedagogik amaliyot; muammoga asoslangan o'qitish; reflektiv esse; metabolish; qadriyatlar tizimi; intellektual erkinlik; sinergetik yondashuv; ijtimoiy integratsiya; Kant imperativi.

**Keywords.** philosophical-reflexive thinking; reflection; metacognition; gnoseology; Axiology; ontology; existentialism; critical thinking; spiritual development; self-awareness; moral responsibility; pedagogical practice; problem-based teaching; reflective essay; metabolish; value system; intellectual freedom; synergistic approach; social integration; Kant imperative.

**Ключевые слова.** философско-рефлексивное мышление; рефлексия; метапознание; эпистемология; аксиология; онтология; экзистенциализм; критическое мышление; духовное развитие; самосознание; моральная ответственность; педагогическая практика; проблемное обучение; рефлексивное эссе; метаболизм; система ценностей; интеллектуальная свобода; синергетический подход; социальное интеграция; кант императив.

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi — axborot oqimining jadallashishi, texnologik transformatsiyalar va qadriyatlar tizimidagi o'zgarishlar shaxsning ichki olamini tahlil qilish, o'z faoliyatini ongli ravishda tartibga solish qobiliyatini birinchi planga olib chiqmoqda. Ushbu kontekstda falsafiy-refleksiv tafakkur shunchaki intellektual jarayon yoki oddiy fikrlash shakli emas, balki shaxsning borliqqa, o'zligiga, ma'naviy-axloqiy tanlovlariga va ijtimoiy munosabatlariga munosabatini belgilovchi murakkab fundamental fenomendir. Pedagogika va falsafa fanlari kesishmasida ushbu fenomen shaxsning intellektual-ma'naviy yuksalishini ta'minlovchi eng yuqori integrativ kategoriya sifatida namoyon bo'ladi. Refleksiya (lotinchadan reflectio — ortga qaytish, aks etish) falsafiy tushuncha sifatida insonning o'z ongi, faoliyati va ichki kechinmalarini tadqiq qilish jarayonini anglatadi. Biroq, uni falsafiy-refleksiv tafakkur sifatida talqin qilganimizda, uning ko'lami tor psixologik yoki pedagogik uslub doirasidan chiqib, ekzistensial va gnoseologik xarakter kasb etadi. Evristik va gnoseologik (bilish) o'lchami: Falsafiy-refleksiv tafakkur subyektga nafaqat obyektidan olingan bilimlarni o'zlashtirish, balki "Men buni qanday bildim?", "Mening bilimlarim qay darajada asosli?" degan savollar atrofida bilish jarayonining o'zini tahlil qilish imkonini beradi. Bu — bilish haqidagi bilim (metabilish) darajasidir. Aksiologik (qadriyatli) o'lcham: Mazkur tafakkur tizimi shaxsga o'z hayotiy qadriyatlarini tartibga solish, jamiyat tomonidan yuklatilgan me'yorlarni shunchaki ko'r-ko'rona qabul qilmasdan, ularni shaxsiy ma'naviy süzgichdan (filtrdan) o'tkazish imkonini beradi. Ontologik (borliqdagi o'rin) o'lchami: Insonning borliqdagi o'rni, uning tabiat va jamiyat bilan aloqadorligini anglash aynan falsafiy refleksiya orqali sodir bo'ladi. Zamonaviy pedagogikada falsafiy-refleksiv tafakkur shaxsni rivojlantirishning maqsadli vektori hisoblanadi. Uning oddiy fikrlashdan (masalan, mantiqiy yoki pragmatik fikrlashdan) farqi shundaki, u metasubektivlik xususiyatiga ega. Pedagogik kategoriya sifatida uning tarkibiy qismlarini quyidagicha tizimlashtirish mumkin:

| Komponent             | Mazmuni                                                                                                            | Pedagogik natijasi                                                                 |
|-----------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|
| Kognitiv-intellektual | Muammolarni tizimli tahlil qilish, sabab-oqibat aloqalarini aniqlash, bilish jarayonini optimallashtirish.         | Mustaqil, tanqidiy va moslashuvchan fikrlovchi shaxs shakllanishi.                 |
| Ekzistensial-ma'naviy | Hayot mazmuni, o'zlik, burch va axloqiy mas'uliyat borasidagi savollarga ongli javob izlash.                       | Shaxsiy qadriyatlar tizimining barqarorligi va ma'naviy tanlovlardagi mustaqillik. |
| Ijtimoiy-kommunikativ | O'zgaralar nuqtai nazarini tushunish (empatiya), dialogik munosabatlarga kirisha olish, ijtimoiy rollarni anglash. | Bag'rikenglik, konstruktiv muloqot va ijtimoiy moslashuvchanlik.                   |

Pedagogik amaliyotda ushbu tafakkurni shakllantirish talabdan yoki o'quvchidan shunchaki ma'lumotlarni eslab qolishni emas, balki ularni ma'nolantirishni talab qiladi. Ya'ni, ta'lim jarayoni "Nima?" degan savoldan "Nega?", "Qanday qilib?" va "Bu men uchun qanday ahamiyatga ega?" degan refleksiv savollar tizimiga o'tishi shart. Falsafiy-refleksiv tafakkur shaxs intellektining ichki regulyatori (boshqaruvchisi) hisoblanadi. U kognitiv jarayonlarning

samaradorligini quyidagi yo'nalishlar orqali ta'minlaydi: Stereotiplardan xalos bo'lish: Refleksiv inson o'z fikrlash stereotiplarini va jamiyatdagi dogmalarni tahlil qila oladi. Bu esa intellektual erkinlikni va kreativ yondashuvni yuzaga keltiradi. Sinergetik yondashuv: Shaxs muammolarni bir tomonlama emas, balki fanlararo, tizimli va sinergetik asosda ko'ra boshlaydi. Falsafiy refleksiya turli sohalaridagi bilimlarni yagona dunyoqarash manzarasiga birlashtiradi. Intellektual mas'uliyat: O'z bilimlari chegarasini anglash (Sokratning "Men hech narsa bilmasligimni bilaman" tamoyili) shaxsni doimiy o'rganishga, intellektual kamtarlikka va yangi g'oyalarga ochiqlikka undaydi. Ma'naviy rivojlanish falsafiy-refleksiv tafakkurning eng oliy mahsulidir. Insonning ma'naviy dunyosi u o'z xatti-harakatlarini aks ettira boshlagan va ularning oqibatlari uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olgan joyda boshlanadi. Immanuil Kant taklif etgan imperativ — o'z xatti-harakatlarini umumjahon qonuniga aylana oladigan darajada loyihalash — chuqur refleksivlikni talab qiladi. Shaxs o'zining har bir ma'naviy tanlovini umuminsoniy qadriyatlar tarozisiga qo'yib ko'radi. Falsafiy-refleksiv tafakkurning ma'naviy o'lchovdagi roli: O'zlikni anglash (identifikatsiya): Shaxs o'zining kuchli va kuchsiz tomonlarini xolis baholaydi. Bu esa sun'iy "Ideal-Men" va real "Men" o'rtasidagi nomutanosiblikni kamaytirib, ichki garmoniyani ta'minlaydi. Ekzistensial inqirozlarni yengib o'tish: Hayotiy qiyinchiliklar, yo'qotishlar va qadriyatlar inqirozi paytida aynan falsafiy refleksiya insonga voqelikni chuqurroq ma'nolantirish, tushkunlikka tushmasdan yangi maqsadlar sari harakat qilish uchun kuch beradi. Ijtimoiy mas'uliyat: Inson o'zini jamiyatning, global ekotizimning bir qismi sifatida angelaydi. Ekologik madaniyat, fuqarolik mas'uliyati va o'zgalar haqida qayg'urish refleksiv tafakkurning bevosita amaliy natijalaridir. Falsafiy-refleksiv tafakkur — zamonaviy o'zgaruvchan dunyoda shaxsning intellektual va ma'naviy "kompasi"dir. U shaxsga shunchaki axborot iste'molchisi bo'lib qolmasdan, o'z hayotining ongli arxitektoriga aylanish imkonini beradi. Pedagogik nuqtai nazardan, ta'lim tizimining pirovard maqsadi ham aynan mana shunday refleksiv shaxsni tarbiyalashdan iborat bo'lishi lozim. Zero, faqat falsafiy-refleksiv tafakkurga ega bo'lgan jamiyatgina ma'naviy tanazzullardan himoyalangan va barqaror taraqqiyotga qodir bo'ladi. Falsafiy-refleksiv tafakkur — bu inson tafakkurining yuqori darajadagi sifatiy shakli bo'lib, u borliq haqidagi nazariy mulohazalar, bilish jarayonining metaqobiliyatlari va axloqiy-o'ylash elementlarini birlashtiradi. U shaxsni cheklangan avtomatik qarorlar va stereotipik xulq-atvordan olib chiqib, o'zligini, javobgarlikni va ijtimoiy munosabatlarni ongli tarzda qayta shakllantirishga yo'naltiradi. Mazkur maqolada falsafiy-refleksiv tafakkurning mohiyati, strukturaviy komponentlari, shaxsning intellektual-ma'naviy rivojlanishidagi o'rni hamda pedagogik amaliyotdagi tadbirlari tahlil qilinadi. Konseptual baza: Falsafiy-refleksiv tafakkur ikki asosiy g'oyadan uzviy: (1) ontologik savollar — mavjudlik, insonning dunyodagi o'rni va vazifalari; (2) epistemologik savollar — bilim qanday olinadi, uning cheklovlari va ishonchliligi. Bu g'oyalar refleksiya orqali birlashadi: shaxs o'z bilimi va dunyoqarashini tanqidiy baholaydi, shuningdek, qadriy qarorlar bilan bog'liq muloqotga kiradi. Metacognitive tarkib: Bu tafakkur metakognitiv strategiyalarni o'z ichiga oladi — o'z fikrini kuzatish, nazorat qilish va qayta tashkil etish. Metakognitsiya orqali individ o'z xatolarini aniqlaydi, fikr jarayonining manbalarini tahlil qiladi va yangi bilimlarni kritik mezonlar bilan solishtiradi. Axloqiy-refleksiv qatlam: Falsafiy-refleksiv tafakkur faqat faktlarni idrok etish bilan cheklanmaydi; u qadriyatlar, maqsadlar va mas'uliyat masalalarini ham muhokama qiladi. Bu qatlam shaxsga o'z harakatlari natijalariga nisbatan axloqiy hisob-kitobni amalga oshirish imkonini beradi. Identifikatsion-o'zlik elementlari: U o'zgarmas identifikatsiyadan farqli

ravishda, o'zlikni tanqidiy qayta ko'rib chiqishni ta'minlaydi. Shaxs o'zining ichki va tashqi roli, ijtimoiy majburiyatlari va shaxsiy maqsadlarini moslashtiradi. Kognitiv funksiyalar: kontseptual tushunchalarni yaratish, argumentlarni tahlil qilish, dalillarni sinchkovlik bilan tekshirish va qarorlarni rag'batlantirish. Emotsional-intentional funksiyalar: hissiy boshqaruv, empatiya va irodaviy yo'naltirish orqali qarorlarning etik jihatlarini hisobga olish. Sotsiokultural funksiyalar: madaniy kodlar, tarixiy tajriba, til va muloqot vositalari orqali bilimlarni kontekstga joylashtirish va ijtimoiy hamkorlikni muvofiqlashtirish. Pedagogik funksiyalar: ta'lim jarayonida mustaqil fikrlashni shakllantirish, ta'lim mazmunini o'zlashtirishni chuqurlashtirish va o'quvchilarda axloqiy mas'uliyatni rivojlantirish. Bilimni chuqurlashtirish: Refleksiya o'rganilgan materiallarni passiv qabul qilishdan faol konstruksiyaga aylantiradi. Talaba yoki o'rganayotgan shaxs yangi bilimni avvalgi konseptlar bilan solishtirib, ularni inkorporatsiya qiladi yoki rad etadi. Natija — bilimning kontekstga moslashgan, ta'limotiy va kritik jihatdan substanstsiyalangan shakli. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: Falsafiy-refleksiv tafakkur mantiqiy-bahslarga, dalillarga va metodologiyaga ustunlik beradi. Shaxs bahonali fikr va xulosalardan qochib, dalillarni tahlil qiladi, gipotezalarni sinovdan o'tkazadi va yakkakurashga chidamlilikni oshiradi. Kreativ va ixtiroiy qobiliyatlar: Metarefleksiv yondashuv turli nazariy nuqtai nazarlarni birlashtirishga yordam beradi, bu esa muammolarni yangi usullar bilan hal qilish va g'oya kombinatsiyalarini ishlab chiqishga olib keladi. Qadriyatlar tizimi: Refleksiv tafakkur orqali shaxs o'z qadriyatlarini tizimlashtiradi, ularni asoslab beradi va kundalik tanlovlarda qo'llaydi. Bu jarayon individual-etnik va universal axloqiy me'yorlar o'rtasidagi muvozanatni topishda muhimdir. Mas'uliyat va erkinlik: Refleksiya mas'uliyatni ongli tanlashga aylantiradi. Shaxs o'z harakatlari uchun axloqiy javobgarlikni qabul qiladi va shu bilan shaxsiy erkinlikni mustahkamlaydi. O'zlikni barqarorlashtirish: Ma'naviy identitet refleksiv tekshiruv orqali mustahkamlanadi; bu shaxsga stress va ijtimoiy ziddiyatlar sharoitida ham o'zini yo'qotmaslikka yordam beradi. Ijtimoiy integratsiya: Falsafiy-refleksiv tafakkur ijtimoiy vaqtinchalik fikrlarni tanqidiy o'rganish, stereotiplarni yengish va madaniy dialogni rivojlantirish vositasi hisoblanadi. Ushbu tafakkur ijtimoiy islohotlar va hamjihatlikni mustahkamlashda xizmat qiladi. Ta'lim tizimida o'zgarishlar: Pedagogik maqsadlar faqat faktlarni yodlashdan emas, balki refleksiv o'qitishni tashkil etishga yo'naltirilishi lozim. Bu o'qitishning metodlari — muammoga asoslangan o'qitish, diskussiya seminarlar, etika va ontologiya kurslari, metakognitiv treninglar va refleksiya loglari bo'lishi mumkin. Mezonlar va baholash: Falsafiy-refleksiv ko'nikmalarni baholash an'anaviy testlardan farq qiladi; baholash multiperspektiv, portfel, reflektiv esse va muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish ko'rsatkichlariga asoslanishi kerak. Muammoga asoslangan o'qitish: Talabalar real hayotiy vaziyatlarni tahlil qilib, kontseptual va axloqiy xulosalar chiqaradilar. Bu metod refleksiyani rag'batlantiradi va bilimni qo'llashni o'rgatadi. Reflektiv ese va jurnal: O'quvchilardan o'z qarorlarini, hissiyotlarini va bahs-munozaralarini yozma ravishda tahlil qilish talab etiladi. Bu amaliyot metakognitsiyani mustahkamlaydi. Dialog va suhbatsimon metodlar: Seminarlar, rolli o'yinlar va debatlar orqali turli nuqtai nazarlar o'rganiladi, bu esa empatiya va ijtimoiy ongni oshiradi. Mentorlik va modelling: O'qituvchi — refleksiv tafakkurni namoyon qiluvchi va yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi shaxs. U shaxsiy misollar, ochiq savollar va qayta fikr yuritish usullaridan foydalanadi. Tadqiqotlar ko'rsatadi: Metakognitiv treninglar va muammoga asoslangan o'qitish talabalarning tanqidiy fikrlash va mavhum muammolarni hal qilish qobiliyatlarini oshiradi. Ijtimoiy-psixologik tadqiqotlar

refleksiv yondashuvning empatiya va axloqiy qaror qabul qilishni yaxshilashini ko'rsatadi. Tarixiy-filozofik manbalar: Platon va Sokratdan tortib zamonaviy epistemologiya va etikaga qadar refleksiya markaziy o'rin tutgan. Bu an'anaviy ildizlar falsafiy-refleksiv tafakkur konseptining tadrijiy rivojini tasdiqlaydi. Muqobil qarshi fikrlar: Tanqidiy nuqtai nazardan, refleksiya ortiqcha introspektsiyaga olib kelishi, qaror qabulni kechiktirishi va paraliz holatiga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababdan, pedagogik yondashuvda refleksiyani vaziyatga mos, maqsadli va amaliy yo'naltirish lozim. Falsafiy-refleksiv tafakkur shaxsning intellektual va ma'naviy rivojlanishida markaziy rol o'ynaydi. U bilimni chuqurlashtiradi, tanqidiy va etik fikrlashni rag'batlantiradi, shuningdek ijtimoiy hamkorlik va mas'uliyatni mustahkamlaydi. Ta'lim tizimida bu kategoriyani rivojlantirish uchun tavsiyalar: O'quv dasturlariga metakognitsiya, etika va ontologiya elementlarini kiritish. Pedagoglarning refleksiv metodlarni o'zlashtirish va amalda qo'llash uchun malaka oshirish kurslarini tashkil etish. Baholash tizimini portfel, reflektiv esse va situatsion vazifalar orqali yangilash. Maktab va oliy ta'lim darajasida mentorlik va seminarlarni kengaytirish. Falsafiy-refleksiv tafakkur mustaqil, mas'uliyatli va axloqiy ongli shaxslar tayyorlashga xizmat qiladi; bu esa jamiyatning barqaror intellektual va ma'naviy taraqqiyoti uchun zarurdir.

**Xulosa.** Falsafiy-refleksiv tafakkur zamonaviy shaxsning shakllanishida faqat bilim olish vositasi emas, balki uning butun ma'naviy-intellektual borlig'ini tashkil etuvchi tizim ekanligi ayon bo'ladi. U gnoseologik, aksiologik va ontologik o'lchamlarning uyg'unlashuvi orqali insonni shunchaki "bilim iste'molchisi"dan "ongli mutafakkir subyekt"ga aylantiradi. Bu — zamonaviy ta'lim falsafasining eng dolzarb yo'nalishlaridan biridir, chunki axborot asrida faktlarni yodlash emas, balki ularni tanqidiy anglash va shaxsiy ma'no bilan boyitish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Falsafiy-refleksiv tafakkurning uch komponentli tuzilmasi (kognitiv-intellektual, ekzistensial-ma'naviy, ijtimoiy-kommunikativ) shuni ko'rsatadiki, bu fenomen bir yo'nalishli emas, balki shaxsning aql, qalb va ijtimoiy munosabatlar sohalarini bir butunlikka birlashtiruvchi integrativ mexanizmdir. Har bir komponentning o'ziga xos pedagogik natijasi mavjud bo'lib, ular birgalikda mustaqil, tanqidiy fikrlovchi, axloqiy jihatdan mas'ul va ijtimoiy moslashuvchan shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Kant imperativi misolida ko'rsatilganidek, ma'naviy rivojlanish refleksiv chuqurlikni talab qiladi — shaxs o'z tanlovlarini universal axloqiy mezonlar asosida baholay olishi lozim. Bu esa shaxsiy erkinlik bilan ijtimoiy mas'uliyat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydigan asosiy mexanizm hisoblanadi. Pedagogik amaliyotga oid tavsiyalar (muammoga asoslangan o'qitish, reflektiv esse va jurnal yuritish, dialogik metodlar, mentorlik) nazariy kontseptsiyani amaliy ta'lim jarayoniga tatbiq etishning konkret yo'llarini ko'rsatadi. Bu metodlar an'anaviy test-baholash tizimidan farqli o'laroq, o'quvchining fikrlash jarayonini, nafaqat natijasini baholashga yo'naltirilgan. Refleksiyaning haddan tashqari kuchayishi introspektsiya va qaror qabul qilishdagi paralizga olib kelishi mumkinligi haqidagi tanqidiy fikr ham e'tiborga loyiq — bu shuni ko'rsatadiki, falsafiy-refleksiv tafakkurni rivojlantirishda muvozanatli, vaziyatga mos yondashuv zarur, aks holda u amaliy faoliyatga to'siq bo'lishi ham mumkin. Falsafiy-refleksiv tafakkur — bu zamonaviy ta'lim tizimining strategik maqsadi bo'lishi kerak bo'lgan, shaxsni nafaqat bilimli, balki donishmand, mas'uliyatli va ma'naviy barqaror qiluvchi fundamental sifatdir. Ushbu tafakkur turini rivojlantirish orqaligina jamiyat ma'naviy tanazzullardan himoyalangan, barqaror va insonparvar taraqqiyot yo'lidan borishi mumkin. Shu boisdan, o'quv dasturlariga metakognitiv va etik-falsafiy elementlarni kiritish, pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini yangilash hamda baholash

mezonlarini refleksiv ko'nikmalarni hisobga oladigan tarzda takomillashtirish — kelgusi ta'lim islohotlarining ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi lozim.

### **Adabiyotlar, References, Литературы:**

1. Kant I. *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* (Axloq metafizikasining asoslari). — 1785.
2. Kant I. *Kritik der praktischen Vernunft* (Amaliy aql tanqidi). — 1788.
3. Platon. *Diologlar* (Sokrat obrazi asosidagi falsafiy-etik ta'limotlar).
4. Dewey J. *How We Think*. — Boston: D.C. Heath & Co., 1910.
5. Schön D. A. *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. — New York: Basic Books, 1983.
6. Vygotsky L. S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
7. Flavell J. H. Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry // *American Psychologist*. — 1979.
8. Mezirow J. *Transformative Dimensions of Adult Learning*. — San Francisco: Jossey-Bass, 1991.
9. Habermas J. *Knowledge and Human Interests*. — Boston: Beacon Press, 1971.
10. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va Milliy ta'lim dasturiga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar.